

Ochrona kredytobiorców -konsumentów w prawie Stanów Zjednoczonych, w prawie Unii Europejskiej oraz w prawie polskim

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

1. Na arenie międzynarodowej regularnie podkreśla się, iż konsumenci mogą cieszyć się coraz szerszym wachlarzem uprawnień, które chronią ich przed nadużyciami ze strony przedsiębiorców. Jednakże należy również zauważyć, iż reżimy prawne w różnych krajach wykazują spore dysproporcje w etapach rozwoju, zapewniając tym samym zróżnicowany poziom ochrony. Przyjmuje się, iż zapewnienie konsumentom odpowiedniej ochrony wiąże się głównie z aspektem ekonomicznym i politycznym – im bardziej rozwinięte gospodarczo państwo demokratyczne, tym bardziej rozbudowana i skuteczna będzie ta ochrona¹. Obecnie najwyższy poziom ochrony konsumentów gwarantują systemy prawne państw Ameryki Północnej i Europy.

Prawo ochrony konsumentów, zwłaszcza na rynku usług finansowych, w tym na rynku usług kredytowych, jest współcześnie jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się obszarów prawa. Same usługi finansowe charakteryzują się szczególnie zwiększonym w stosunku do innych usług ryzykiem dla konsumentów, związanym przykładowo z możliwością poniesienia znaczących strat finansowych, czy zawieraniem umów nieadekwatnych do ich potrzeb. Asumptem do tworzenia skutecznych rozwiązań prawnych dotyczących ochrony kredytobiorców będących jednocześnie konsumentami był przede wszystkim kryzys gospodarczy z 2008 r. To właśnie wtedy okazało się, że nadzór nad instytucjami finansowymi w USA oraz w niektórych państwach Europy Zachodniej jest wadliwy, a kredytobiorcom często nie jest zapewniona ochrona nawet na podstawowym poziomie². Na ujawnienie pewnych niedociągnięć w ochronie miały również wpływ m.in. aktualne zjawiska i problemy związane ze stosowaniem nowych technologii na rynku usług finansowych (*FinTech*) czy pandemia COVID-19³.

Kryzys i inne zjawiska występujące w ostatnim czasie na rynku usług finansowych spowodowały zatem, że ochrona konsumentów stała się istotnym problemem i wyzwaniem w kontekście regulacyjnym. Sektor usług finansowych wymaga dużej aktywności ze strony państwa (ustawodawcy) i innych organów wyspecjalizowanych tylko dla tego

¹ S. Chien, Consumer Protection Initiatives Across the Globe, *LConLRev*, Nr 27, s. 178.

² Zob.: F. Akinbami, Financial services and consumer protection after the crisis, *InterJourBM*, Vol. 29, No. 2, s. 134–147; V. Sharma, J. Sonwalkar, Does Consumer Buying Behavior Change During Economic Crisis, *InterJourEBA* 2013, Vol. I, Iss. 2, s. 33–48.

³ E. Rutkowska-Tomaszewska, Prawo ochrony konsumenta usług finansowych w świetle założenia racjonalnego ustawodawcy: kilka wybranych uwag, *AUWr. PPIA* 2020, Nr 120/22, s. 482–483.

sektora⁴. Dlatego też w pokryzysowej rzeczywistości regulacje prawne stawały się coraz ważniejsze i ulegały znacznemu rozbudowaniu o nowe mechanizmy ochrony oraz instytucje.

Przed wszystkim w krajach europejskich, w tym również w Polsce, można zaobserwować, iż tworzące się problemy na rynku usług finansowych rozwiązywane są za pomocą niezwyfikowanych wcześniej metod w postaci nowych – i jak się wydaje nie do końca przemyślanych – przepisów prawnych⁵. Pomimo iż w systemie amerykańskim i europejskim przyznaje się konsumentom wiele uprawnień oraz przyjmuje się, że poziom ochrony jest wysoki, to jednak konsumenci nie zawsze mogą skutecznie dochodzić swoich praw i bronić się przed naruszeniami⁶. Niestety ze względu na skalę nadużyć, a także obniżone zaufanie konsumentów wobec podmiotów oferujących usługi finansowe, zaproponowane rozwiązania okazały się często nadal niewystarczające. Potrzeba usprawnienia ochrony praw i interesów konsumentów na rynkach finansowych należy obecnie do katalogu zagadnień niepodlegających dyskusji, zarówno na płaszczyźnie naukowej, jak i praktycznej. Dlatego też wciąż trwają poszukiwania najbardziej optymalnych rozwiązań zarówno w sferze podmiotowej, jak i przedmiotowej, a zmiany dotyczyć powinny prawa tak materialnego, jak i instytucjonalnego (ustrojowego, procesowego). Świadczy o tym również fakt, iż w ciągu ostatnich lat doszło do gwałtownego wzrostu naruszeń praw konsumentów przy jednoczesnym wzroście ochrony jako naturalnie przyjętego modelu ochrony⁷.

Jednocześnie przyjęte regulacje w zakresie ochrony konsumentów w Stanach Zjednoczonych oraz w państwach europejskich (przede wszystkim w państwach członkowskich UE) różnią się od siebie proponowanymi instytucjami, a także założeniami filozofii ochrony konsumentów, głównie w zakresie funkcjonalnym. Natomiast podobieństwa obu systemów prawnych można dostrzec na gruncie formalnoprawnym, gdyż rozwiązania przyjęte w Europie często były wzorowane na amerykańskich rozwiązaniach, wszakże to właśnie w Stanach Zjednoczonych powstały one jako pierwsze na świecie i stanowią one bazę do rozwiązań przyjętych nie tylko w krajach europej-

⁴ I. Lipowicz, Nowe wyzwania w zakresie ochrony praw obywateli i przedsiębiorców na rynku usług finansowych, w A. Tarwacka (red.), *Iura et negotia*. Księga Jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2015, s. 145–146.

⁵ W Polsce na nieefektywność wprowadzonych w ostatnich czasach nowych regulacji wskazuje m.in.: T. Czech, Efektywność instrumentów prawnych ochrony kredytobiorcy konsumenta w świetle orzecznictwa sądowego, PwD 2014, Nr 20, *passim*, czy E. Rutkowska-Tomaszewska, Usługi finansowe – dobrodziejstwo i (czy) zagrożenie dla konsumentów? Czy ochrona konsumenta usług finansowych jest obecnie efektywna i wystarczająca?, w: M. Jagielska, E. Sługocka-Krupa, K. Podgórski (red.), *Ochrona konsumenta na rynku usług*, Warszawa 2016, *passim*.

⁶ M. Skóry, Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta, Kraków 2005, s. 30–32.

⁷ L. Willis, Performance-Based Consumer Law, UChLRev 2015, Vol. 82, Nr 3, s. 1309–1310.

skich⁸. Z kolei polskie prawo ochrony konsumentów zasadniczo mieści się w duchu europejskiej filozofii prawa, przy czym istnieją instrumenty ochrony, którym bliżej jest do amerykańskich niż unijnych przepisów⁹.

Motyacją do podjęcia tematyki ochrony kredytobiorców będących jednocześnie konsumentami była wieloletnia i wciąż aktualna dyskusja dotycząca braku skuteczności proponowanych instrumentów prawnych, przede wszystkim w Polsce, pomimo regularnego wdrażania coraz bardziej zaawansowanych rozwiązań. Wprowadzane nowe środki prawne okazywały się często nieskuteczne, gdyż były najczęściej nieznanne i niedostatecznie sprawdzone, co w konsekwencji prowadziło do unikania ich stosowania¹⁰. Zamiast wprowadzać zupełnie nowe, innowacyjne instrumenty ochrony, a następnie weryfikować ich skuteczność w praktyce, czasem może lepiej zdecydować się na wprowadzenie rozwiązań z powodzeniem funkcjonującym w innych systemach prawnych. Jako ciekawy przykład może tutaj posłużyć system prawny obowiązujący w Stanach Zjednoczonych. Przepisy prawne dotyczące ochrony konsumentów zostały wprowadzone w Stanach Zjednoczonych jako pierwsze na świecie, stając się wzorem dla innych legislacji. Są one rozbudowane i zapewniają konsumentom szerokie spektrum instrumentów ich ochrony, w szczególności w zakresie korzystania przez nich z usług oferowanych na rynku finansowym. Ponadto amerykańskie przepisy prawne w zakresie ochrony konsumentów stanowiły w pewnym zakresie podwaliny dla przepisów uchwalonych w UE, co tym bardziej uzasadnia wybór porządków prawnych do przeprowadzonych w ramach niniejszej pracy badań prawno-porównawczych.

2. Trudnym, a zarazem koniecznym wyzwaniem dla legislacji w XXI w. jest stworzenie takiego systemu prawnego, który propagowałby dobrze funkcjonujący rynek usług finansowych i funkcjonujący w jego ramach – rynek usług kredytowych oferowanych konsumentom i łączyłby tę rolę z efektywną ich ochroną. Badania zawarte w niniejszej książce skupiają się zatem na porównaniu wybranych instrumentów ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych w systemie prawnym Stanów Zjednoczonych, UE oraz Polski, a także na ich weryfikacji pod kątem efektywności ochrony. Głównym celem niniejszej pracy jest zidentyfikowanie, na podstawie dokonanej analizy prawno-porównawczej, najskuteczniejszych instrumentów pochodzących ze wszystkich trzech

⁸ M. Skóry, Klauzule abuzywne, s. 30–32.

⁹ Przykładem takiej instytucji jest upadłość konsumencka – ostatnie zmiany w polskich przepisach świadczą o tym, że polski ustawodawca wyszedł poza ramy przepisów unijnych proponując przy tym elementy bardziej zaawansowane i z korzyścią dla konsumenta, takie jak możliwość wszczęcia procedury o ogłoszenie upadłości również, jeśli konsument doprowadził do swojej niewypłacalności w sposób świadomy i samodzielny. Niektóre wprowadzone zmiany są podobne do tych obowiązujących w amerykańskim porządku prawnym. Zob. m.in. A. Machowska, Zmiany w prawie upadłościowym wprowadzone ustawą z 30.8.2019 r. – cz. 2, MoP 2020, Nr 6, s. 298–307.

¹⁰ M. Skóry, Klauzule abuzywne, s. 30.

systemów prawnych chroniących kredytobiorców-konsumentów przed występującymi zagrożeniami. W niniejszej pracy sformułowano następujące pytania badawcze:

- 1) czy prawo amerykańskie w zakresie ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych jest prawem modelowym, czyli takim, które może stanowić bądź stanowić wzór dla innych jurysdykcji, które oferuje uniwersalne i efektywne rozwiązania w zakresie ochrony lub takie, którymi można się zainspirować?
- 2) jakie elementy amerykańskiego prawa ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych można by z powodzeniem inkorporować do unijnego i polskiego systemu prawnego, tak aby wzmocnić efektywność ochrony?
- 3) które instrumenty amerykańskiego, unijnego oraz polskiego prawa ochrony kredytobiorców-konsumentów są efektywnymi narzędziami ochrony, a które zdecydowanie nie?

W celu udzielenia odpowiedzi na powyższe pytania, a w szczególności na pytanie ostatnie, badania należy również rozszerzyć o zagadnienie efektywności prawa i wskazanie, jakie jego cechy o niej świadczą. Za *J. Stelmachem* prawo, które nie spełnia przynajmniej minimalnych kryteriów efektywności, pomimo że obowiązuje w sposób formalny w danej jurysdykcji, faktycznie przestaje istnieć. Przepisy prawne nie powinny istnieć w oderwaniu do społeczno-ekonomicznej rzeczywistości, którą reguluje, ponieważ może to prowadzić do nadużyć interpretacyjnych, które przepisy prawne co do zasady powinny zwalczać¹¹. Pojęcie efektywności prawa jest jednak niejednoznaczne i może się z nim wiązać wiele kryteriów¹². Na potrzeby niniejszej rozprawy przyjęto, że prawo efektywne to przede wszystkim takie, które:

- 1) jest skuteczne;
- 2) uwzględnia możliwość występowania zmian społeczno-ekonomicznych;
- 3) dąży do samoograniczenia, jest zrozumiałe i zwięzłe;
- 4) uwzględnia tradycję prawną, czy powszechnie obowiązujące zasady i nawyki.

Wskazane powyżej kryteria nie stanowią zamkniętego katalogu cech efektywnego prawa. Jednakże w mojej ocenie są one jednak kluczowymi w dyskusji nad tym, co świadczy o efektywności regulacji prawnych.

Efektywne prawo ochrony kredytobiorców-konsumentów musi być w szczególności skuteczne, czyli możliwe do zastosowania w danej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, w której obowiązuje¹³. W przeciwnym razie przepisy prawne, pomimo że będą formalnie obowiązywać, będą równocześnie martwe, bez znaczenia. Stąd też wy-

¹¹ *J. Stelmach*, Efektywne prawo w: *S. Grodziski i in.* (red.), *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, t. 2, Kraków 2010, s. 958.

¹² Przegląd definicji oraz rodzajów prawa zaprezentowany w polskiej literaturze naukowej został przedstawiony, m.in., w: *M. Derlatka*, *Perspektywy skuteczności prawa*, *StPar* 2021, t. 31, s. 645.

¹³ Kategoria pojęciowa prawa „skutecznego” tak naprawdę odnosi się do wielu zróżnicowanych sytuacji faktycznych, często również pojecie „skuteczności” prawa używane jest zamiennie z pojęciem „efektywności” prawa. Zob.: *T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek*, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2021, s. 190–192.

nika podział zaproponowany przez amerykańskich przedstawicieli realizmu prawnego na prawo stanowione (*law in books*) oraz prawo w działaniu (*law in action*), a ostatecznym kryterium obowiązywania tego pierwszego będzie jego rzeczywista skuteczność – zdolność do działania, a jej brak powoduje rozejście się tych dwóch rodzajów prawa. W konsekwencji prawo stanowione przestałoby mieć znaczenie, a główna uwaga zostałaby skierowana na to, co działałoby się np. w samej praktyce sądowej¹⁴.

Ponadto, aby prawo można było określić jako efektywne, powinno ono przewidywać i być otwarte na ewentualne zmiany, które mogą nastąpić w społeczno-ekonomicznej rzeczywistości. Wydaje się to szczególnie ważne, zwłaszcza w odniesieniu do prawa z zakresu ochrony konsumentów na rynku finansowych, które permanentnie poddawane jest dynamicznym procesom zmian, co bezpośrednio oddziałuje na konsumentów korzystających z usług finansowych. W przeciwnym razie przepisy prawne będą musiały być nieustannie nowelizowane, często w sposób prowizoryczny i w za wolnym bądź za szybkim tempie, a przez to konsumentom nie będzie zapewniona odpowiednia ochrona. Częste nowelizacje mogą świadczyć o tym, że prawo jest w wielu sytuacjach po prostu bezużyteczne, a to wpływa na brak jego efektywności. Oczywiście nie zawsze jest tak, że w procesie legislacji uda się zaprojektować takie przepisy prawne, które będą przewidywały możliwość wystąpienia wszelkich zmian społeczno-ekonomicznych, na które oddziałują. Dużą rolę odgrywa tutaj zatem polityka tworzenia prawa i elastyczne reagowanie legislatorów na potrzeby wprowadzenia zmian w sposób przemyślany.

Prawo jest również tym efektywniejsze, im bardziej otwarte na interpretacje, a także zwięźle i zrozumiałe dla wszystkich odbiorców, w tym przede wszystkim konsumentów. Z jednej strony przepisów prawnych nie może być zbyt wiele, ponieważ tworzyć będą przy tym skomplikowane systemy prawne. Szczególnie w kontynentalnym systemie prawa zdarzają się regularne nowelizacje prowadzące do tworzenia „nadmiaru” prawa, regulując przy tym praktycznie wszystko. Z drugiej strony przepisy prawne nie mogą być lakoniczne, ponieważ może to prowadzić do powstawania luk prawnych i grozić nadużyciami.

Efektywne prawo powinno również uwzględniać oraz akceptować wykształcone już nawyki i zasady, a legislatorzy powinni zwracać uwagę na tzw. ekonomikę działania prawniczego. Polega ona na korzystaniu i wdrażaniu do przepisów prawnych określonych instytucji prawnych, funkcjonujących już w innym systemie prawnym, a unikanii zupełnie nowych, niezwyfikowanych w praktyce rozwiązań. Interpretacyjna niepewność takich nowych przepisów prawnych nie powinna przedkładać się nad postulat efektywności prawa za wszelką cenę, ponieważ może to prowadzić do naruszeń gwarantów stałości i autorytetu prawa.

Zgodnie z powszechnie stosowanym stwierdzeniem nie można mówić o dobrym prawie, jeśli nie jest ono efektywne, a dobre i efektywne prawo stanowią wartości, do

¹⁴ J. Stelmach, *Efektywne prawo*, s. 960.

których powinno się nieustannie dążyć¹⁵. Nauka prawa powinna skupiać swoją uwagę nad badaniem owej efektywności, odchodząc od dyskusji, analizy istoty prawa i możliwości jego interpretacji, a zajmując się ewaluacją problemów związanych z efektywnością prawa, najlepiej pracując na konkretnych instrumentach prawnych, przyjmując przy tym bardziej pragmatyczne pojęcie¹⁶. Dlatego też wskazane powyżej cztery cechy efektywności prawa będą stanowić kryteria dla przeprowadzanych badań w ramach niniejszej rozprawy, a wnioski stanowiące odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze zostaną przedstawione w jej zakończeniu, po przeprowadzeniu analizy komparatystycznej prawa ochrony kredytobiorców-konsumentów w trzech systemach prawnych. Ponieważ te kryteria efektywności prawa są dość ogólne i teoretyczne, należałoby je także zweryfikować w praktyce, co dodatkowo wzbogaci wnioski z przeprowadzonych w ramach niniejszej pracy badań. Dlatego też w poszczególnych jej rozdziałach zostanie również przeprowadzona mikro komparatystyka, polegająca na porównaniu poszczególnych instrumentów ochrony stanowiących instrumenty prawne występujące we wszystkich trzech analizowanych systemach prawnych pod kątem efektywności przepisów prawnych, przejawiających się w zapewnianiu ochrony kredytobiorcom-konsumentom. Weryfikowane instrumenty prawne zostały zgrupowane w czterech rozdziałach, a w ramach każdego z nich przyjęte zostały dodatkowe, bardziej konkretne kryteria efektywności, dedykowane dla konkretnych instrumentów prawnych. Przyjęte kryteria opisane są szczegółowo w treści rozprawy.

3. W niniejszej pracy badając efektywność poszczególnych instrumentów ochrony kredytobiorców, wykorzystano metodę badawczą formalno-dogmatyczną, obejmującą przede wszystkim analizę doktrynalną, czyli analizę obowiązujących aktów prawnych w prawie amerykańskim, innym i polskim oraz analizę literatury przedmiotu. Badania aktów prawnych zostały przeprowadzone zgodnie ze stanem obowiązującym przepisów zawartych w tych aktach na 31.3.2025 r. W niezbędnym zakresie zastosowano metodę empiryczną, dokonując analizy orzecznictwa sądowego, w tym przede wszystkim Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, TSUE oraz sądów polskich, z naciskiem na orzecznictwo polskiego SN. Ponadto z uwagi na charakter niniejszej pracy metodą badawczą była również metoda, w ramach której porównywane zostały analizowane instrumenty ochrony kredytobiorców-konsumentów w wybranych trzech systemach prawnych. Dodatkowo w kontekście zarysu i analizy rozwoju prawa ochrony konsumentów zastosowano elementy metody historycznej.

Problematykę rozprawy ujęto łącznie w sześciu rozdziałach. Pierwszy z nich ma charakter teoretyczny i stanowi rozbudowane rozważania o charakterze wprowadzenia do dalszych analiz przeprowadzonych w kolejnych rozdziałach, zgodnie z przyjętą metodologią. Natomiast zasadniczą część niniejszej książki stanowi pięć kolejnych rozdziałów. Każdy z nich, od drugiego do piątego, poświęcony jest weryfikacji efek-

¹⁵ J. Kumysz, Skuteczność prawa (wybrane zagadnienia), Admin. 2014, Nr 2(35), s. 67–68.

¹⁶ H. Izdebski, Refleksje o skuteczności prawa, w: T. Giaro (red.), Skuteczność prawa, Warszawa 2010, s. 249–251; E. Rutkowska-Tomaszewska, Usługi finansowe – dobrodziejstwo, s. 28–47.

tywności wybranych instrumentów ochrony kredytobiorców-konsumentów. Rozdział drugi i trzeci stanowią analizę zagadnień podmiotowych, rozdział czwarty i piąty – wybranych zagadnień z prawa materialnego, a rozdział szósty – ochrony instytucjonalnej. Rozdziały te skonstruowane są w następujący sposób: pierwsze podrozdziały szczegółowo opisują przyjęte kryterium efektywności dla konkretnych instytucji prawnych stanowiących przedmiot analizy w ramach konkretnego rozdziału, wskazując przy tym jakie elementy w zakresie danej instytucji będą istotne do oceny, czy regulacje wprowadzone w danym systemie prawnym są efektywne. Następnie dokonana zostanie analiza porównawcza tych konkretnych instytucji we wszystkich trzech systemach prawnych, z uwzględnieniem przyjętych kryteriów efektywności. Ostatni podrozdział będzie poświęcony wnioskowi wyciągniętemu w ramach danego rozdziału, w tym wnioskowi stanowiącemu próbę oceny skuteczności poszczególnych instrumentów ochrony na podstawie przyjętych własnych kryteriów efektywności. Po przeprowadzonych analizach w odrębnym fragmencie pracy – zakończeniu – wskazano odpowiedzi na postawione we wprowadzeniu pytania badawcze, a także wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*, w szczególności skupiające się na wskazaniu optymalnych rozwiązań dla podniesienia efektywności ochrony kredytobiorców w Polsce.

Rozdział pierwszy rozwija opisaną powyżej motywację do podjęcia tematu z zakresu ochrony kredytobiorców-konsumentów, wskazując przy tym uzasadnienie, dlaczego jest ona tak ważna. Rozdział ten ma na celu ukazanie, że potrzeby i czynniki do tworzenia legislacji w zakresie ochrony były bardzo podobne w Stanach Zjednoczonych i w UE, jednakże przepisy ukształtowały się odmiennie i są bardzo zróżnicowane. Przedstawione zostaną również uwarunkowania do powstawania prawa ochrony konsumentów na rynku finansowym we wszystkich trzech systemach prawnych, a także ich bezpośredni wpływ na obowiązujące przepisy w tych systemach prawnych. W tej części, w ramach wprowadzenia do przeprowadzanych badań, przybliżona zostanie również charakterystyka wszystkich trzech systemów prawnych oraz wskazane zostaną najważniejsze akty prawne, które będą analizowane w dalszej części. W rozdziale drugim, otwierającym właściwą część przeprowadzanych badań, zostanie poddany analizie zakres podmiotowy ochrony w badanych systemach prawnych w odniesieniu do samego kredytobiorcy-konsumenta. Analizie pod kątem efektywności ochrony zostanie poddana definicja legalna kredytobiorcy i konsumenta występująca w aktach prawnych, a także w orzecznictwie i literaturze. W ramach tego rozdziału zostanie zweryfikowany również aspekt obowiązku badania przez kredytodawców zdolności kredytowej swoich potencjalnych klientów – przyszłych kredytobiorców.

W kolejnym rozdziale badanie w zakresie ochrony podmiotowej zostanie uzupełnione o weryfikację podmiotów, które mogą zajmować się udzielaniem kredytów na rzecz konsumentów. Ponadto przybliżony zostanie rynek usług kredytowych w Stanach Zjednoczonych oraz UE poprzez przedstawienie usług kredytowych proponowanych konsumentom oraz wymaganych zabezpieczeń, a także szczegółowych obowiązków kredytodawców względem konsumentów, które docelowo mają wzmacniać ochronę słabszej strony umowy kredytowej.

Rozdział czwarty oraz piąty stanowią analizę materialnoprawnej ochrony kredytobiorców-konsumentów. Efektywność ochrony kredytobiorców-konsumentów będzie w nich badana w odniesieniu do pięciu wybranych i bazowych instrumentów ochrony, które docelowo taką ochronę mają zapewniać. W rozdz. czwartym zostaną przedstawione instrumenty ochrony przedkontraktowej: ochrony zapewnianej kredytobiorcom-konsumentom podczas reklamowania usług kredytowych oraz przedkontraktowe obowiązki informacyjne kredytodawców względem kredytobiorców. Z kolei w rozdz. piątym zostaną przeanalizowane instrumenty ochrony przysługujące kredytobiorcom-konsumentom już na etapie zawierania i wykonywania umów o usługi kredytowe, tj.: szczególne mechanizmy ochrony w przypadku umów kredytowych zawieranych na odległość, ochrona przed stosowaniem przez kredytodawców klauzul abuzywnych w umowach o usługi kredytowe oraz instytucja upadłości konsumenckiej jako szczególny instrument ochrony kredytobiorców-konsumentów. Wybrane instrumenty ochrony są charakterystyczne zarówno dla prawa unijnego, jak i polskiego, natomiast występują one również w podobnej formie w prawie amerykańskim.

Ostatni rozdział odnosi się do efektywności ochrony instytucjonalnej na rynku konsumenckich usług kredytowych. Analiza opiera się na możliwości egzekwowania swoich praw przez konsumentów na drodze sądowej, a także na instrumentach ochrony instytucjonalnej oferowanej przez właściwe organy publiczne i instytucje ochrony konsumentów w badanych krajach – czyli instytucje pozasądowe.

4. Konieczne jest również wskazanie, że dokonana w niniejszej pracy analiza prawa amerykańskiego opiera się wyłącznie na przepisach prawa federalnego. Wskazano w niej tylko niektóre instytucje określonych praw stanowych jako uzupełnienie badań. Ograniczenie badań wyłącznie do prawa federalnego wynika z faktu, iż amerykańskie prawo federalne w zakresie ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych jest jednym z najszerzej uregulowanych gałęzi prawa na poziomie federalnym, a inicjatywa ustawodawcza przenosi się ze stanów do Kongresu. W zw. z tym już na poziomie prawa federalnego można wyciągnąć konkretne wnioski. Regulacje stanowe są uzupełnieniem prawa federalnego i różnią się pomiędzy sobą diametralnie, na co wpływ mają orzecznictwo sądów stanowych oraz priorytety legislacyjne. Przykładowo najsilniejszą ochronę praw konsumenckich gwarantuje Kalifornia, przede wszystkim z powodu rygorystycznego orzecznictwa oraz aktywnej działalności grup i organizacji lobbingsowych takich jak *Utility Consumers' Action Network*¹⁷, czy *Consumer Federation of California*¹⁸. Z kolei niektóre stany są krajowymi liderami tylko w poszczególnych aspektach ochrony konsumentów. Przykładowo Floryda, Minnesota oraz Delaware wprowadziły przepisy szczególne, zgodnie z którymi umowy przedstawiane konsumentom powinny być pisane rozsądnym, prostym językiem, ponieważ wiele postanowień umownych

¹⁷ Oficjalna strona internetowa organizacji: <https://www.ucan.org> (dostęp: 31.3.2025 r.).

¹⁸ Oficjalna strona internetowa organizacji: <https://consumercal.org> (dostęp: 31.3.2025 r.).

jest niezrozumiała dla konsumentów, którzy je podpisują¹⁹. Część stanów, mimo tworenia wyspecjalizowanych agencji oraz uchwalania ustaw stanowych, nie przykładają uwagi do rozszerzania przepisów w zakresie ochrony konsumentów na rynku usług kredytowych²⁰. Ponadto amerykańskie prawo federalne w zakresie ochrony kredytobiorców będących konsumentami wydaje się interesujące w porównaniu z prawem unijnym. Wszakże prawo unijne obowiązuje w państwach członkowskich UE posiadających już rozwinięte systemy prawne, niejednokrotnie powodując konieczność uchwalania zmian w krajowych porządkach. W tym kontekście amerykańskie prawo federalne oddziałuje podobnie na stanowe legislacje. Ciekawym aspektem jest zatem weryfikacja, na ile amerykańskie prawo federalne w zakresie ochrony kredytobiorców będących konsumentami oddziałuje na prawa stanowe, a na ile unijne prawo w tym samym zakresie wpływa na krajowe regulacje państw członkowskich, a także w jakim zakresie prawo federalne i unijne zapewniają w ogóle ochronę i czy jej zakresy są podobne bądź diametralnie różne?

W ramach dodatkowych ustaleń metodologicznych należy, dla zachowania przejrzystości prowadzonych badań, wskazać na sposób rozumienia używanych na potrzeby niniejszej książki pojęć. Jeśli idzie o pojęcie prawa ochrony konsumentów, jest ono używane zamiennie z pojęciem prawo konsumenckie. Ponadto w pracy wielokrotnie używana jest definicja własna pojęcia kredytobiorca-konsument na oznaczenie kredytobiorcy, który zawierając umowę kredytową z kredytodawcą, jest konsumentem, w rozumieniu przepisów prawnych obowiązujących w jednym z badanych systemów prawnych (amerykańskim, unijnym lub polskim). Innym specyficznym pojęciem używanym w niniejszej książce jest również sformułowanie usług kredytowych, proponowanych konsumentom w danych jurysdykcjach, zamiennie używane z pojęciem konsumenckie usługi kredytowe, czy produkty kredytowe oferowane konsumentom. Jest ono rozumiane możliwie szeroko, niezależnie od definicji legalnych przyjętych w analizowanych jurysdykcjach. Obejmuje ono kredyty konsumenckie w ścisłym tego słowa znaczeniu przyjętym w KredytKonsU oraz kredyty hipoteczne w rozumieniu KredytHipU. Są to także kredyty, dla których zastosowanie ma m.in. unijna dyrektywa 2008/48/WE, zmieniona dyrektywą 2023/2225, oraz dyrektywa 2014/27/UE. Pojęcie to dotyczy również kredytów konsumenckich w rozumieniu TILA, produktów kredytowych takich jak karty kredytowe, szczególnie popularnych w Stanach Zjednoczonych, czy linie kredytowe pod zastaw nieruchomości (HELOC), które dedykowane są konsumentom wyłącznie na amerykańskim rynku kredytowym. Usługi kredytowe oferowane są konsumentom przez „instytucje kredytowe”, inaczej w pracy określane jako „kredytodawcy”,

¹⁹ Consumers' Rights to Cancel Home Solicitation Contracts: Legal Guide K-9, https://www.dca.ca.gov/publications/legal_guides/k_9.shtml (dostęp: 31.3.2025 r.).

²⁰ C. Felsenfeld, Competing State and Federal Roles in Consumer Credit Law, *New York University Law Review*, s. 487–489, 514–515, https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1479&context=faculty_scholarship, (dostęp: 31.1.2024 r.).

czyli przedsiębiorców uprawnionych na gruncie analizowanych jurysdykcji do udzielania konsumentom kredytów konsumenckich (w możliwie szerokim znaczeniu).

5. Niniejsza książka przedłożona do rąk czytelników stanowi opracowanie mojej rozprawy doktorskiej obronionej 4.7.2024 r. na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. W tym miejscu chciałabym podziękować mojej promotor Pani Profesor *Edytcie Rutkowskiej-Tomaszewskiej* za nieocenione wsparcie naukowe i zawsze celne spostrzeżenia. Specjalne podziękowania kieruję również do recenzentów rozprawy – Pani Profesor *Agnieszki Malarewicz-Jakubów*, Pani Profesor *Moniki Jagielskiej* oraz Pana Profesora *Piotra Zapadki* – których wskazówki okazały się niezwykle wartościowe i pouczające.

Pragnę również złożyć najszczerze podziękowania najbliższemu, którym książkę tę dedykuję jako wyraz wdzięczności za bycie moim największym wsparciem i inspiracją – Mężowi oraz Synkowi, który tak dzielnie towarzyszył mi na ostatnim etapie obrony pracy doktorskiej i w trakcie pisania książki. Dziękuję również moim kochanym Rodzicom, bez których nie dotarłabym do miejsca, w którym jestem dziś.

dr *Wanesa Choptiany-Mańka*

Warszawa, czerwiec 2025 r.

Przejdź do księgarni →

ksiegarnia.beck.pl